

İSLÂM'I BİZE ÖĞRETEN EN BÜYÜK İMAM EBÛ HANÎFE (RHA)

Ebû Hanîfe, Kur'ân ve sünneti rehber edinmiş, zühd ve takvâyı içselleştirmiş, dönemin zâhidleri gibi sultan kapısından uzak durmuş, onurlu bir âlimdir. Kendi el emeğiyle geçinmiş, helâl ve haram konusunda çok titiz davranmıştır. İlmi ile âmil, sözü özüne uygun, son derece mütevâzı, kanâatkâr, cömert, dürüst, güvenilir, yardımsever, emânete riâyet eden, verâ sâhibi, âbid ve zâhid bir kişiliğe sâhiptir.

Abdullah b. Ömer (ra)'in babası Hz. Ömer (ra) Efendimiz'den naklettiği "Cibrîl Hadîsi"nin, İslâmî geleneğimizde önemli bir yeri vardır. Rasûlullah (sav) Efendimiz: "Bu gelen Cibrîl'di. Size dîninizi öğretmek için gelmişti." diyerek, gelen kişinin Cebrâîl (as) olduğunu ifâde etmişti. Bu ifâdeye göre, yüce dînimiz İslâm'ı bizlere öğretmek için vahiy meleği Cebrâîl (as) o kutlu Nebî'ye gelmişti.

Hz. Ömer (ra) Efendimiz buyuruyorlar ki:

"Bir gün Rasûlullah (sav)'in huzûrunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hâli olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamber (sav) Efendimiz'in yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini O'nun dizlerine dayadı, ellerini (kendi) dizlerinin üstüne koydu ve:

-Yâ Muhammed! Ahbirnî ani'l-İslâm (Ey Muhammed! Bana İslâm'ı anlat) dedi.

Rasûlullah (sav) Efendimiz:

- 'İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allâh'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, Ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kâbe'yi ziyâret etmendir, yâni haccetmendir.' buyurdu."

İşte bu hadîs-i şerifte Peygamber (sav) Efendimiz'in târif ettiği İslâm'ı bizlere öğreten imâmımız İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (rha) Hazretleri'dir.

Ebû Hanîfe onun künyesi olarak zikrediliyorsa da, Hanîfe adında bir kızının, hattâ oğlu Hammâd'dan başka çocuğunun bulunmadığı bilinmektedir. Bu şekilde anılması, Iraklılar arasında hanîfe denilen bir tür divit veya yazı hokkasını devamlı yanında taşıması veya hanîf kelimesinin sözlük anlamından hareketle, haktan ve istikâmetten ayrılmayan bir kimse olmasıyla îzâh edilmiştir. Buna göre Ebû Hanîfe'yi gerçek anlamda künye değil, bir lakap ve sîfât olarak kabûl etmek gerekir.

Ebû Hanîfe'nin aslının bugünkü Türkmenistan sınırları içindeki Nesâ'dan, Irak sınırları içindeki Enbâr'dan veya Özbekistan sınırları içindeki Tirmiz'den geldiği rivâyetleriyle birlikte, onun dedelerinin ana yurdu olan bölgede Türkler de dâhil birçok Müslüman kavmin yaşamakta oluşu, onun aslen Türk olabileceği ihtimâlini de akla getirmektedir.

Ebû Hanîfe ticâretle uğraşan varlıklı bir âilenin çocuğudur. Kûfe'de büyüdü, orada yetişti. Babasından üstün bir terbiye

ve din bilgisi aldı. Çok küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. Kırâati, 'yedi kurrâ'dan biri olarak bilinen İmam Âsım'dan aldı. Arapça'nın sarf, nahiv, şiir ve edebiyatını öğrendi. Rasûlullah (sav)'in ashâbından Enes b. Mâlik, Abdullah b. Ebî Evfâ, Vâsile b. Eskâ, Sehl b. Sa'îde ve Ebû Tufeyl Âmir b. Vâsile'yi gördü. Onların sohbet meclislerinde bulunup hadis dinledi. Kendisi de ilim öğrenmeye başlamadan önce kumaş tüccarlığı yapmıştır.

Kûfe'de, Amr b. Hureys bölgesinde bir dükkânının bulunduğundan söz edilir. İlim hayâtına atılınca ticâret işini ortakları aracılığıyla sürdürdüğü, onun bu sıralarda öğrencilerine ve başkalarına yaptığı maddî yardımlardan anlaşılmaktadır.

Bir gece rüyâsında Peygamber (sav)'in kemiklerini kabrinden topladığını ve bunlardan bâzısını diğerlerine tercîh ettiğini gördü. Bu hâdisenin dehşetinden derhal uyandı. Hâlini, Muhammed b. Sîrin'in sohbetlerinde bulunanlardan birine anlattı ve yorumunu sordu. Bu zât ona şöyle dedi:

"Peygamber (sav)'in ilmini ve O'nun sünnetini muhâfaza etmede o kadar muazzam bir dereceye ulaşacaksın ki, orada tasarrufta bulunacak ve sahih olanını çürük olandan ayıracaksın."

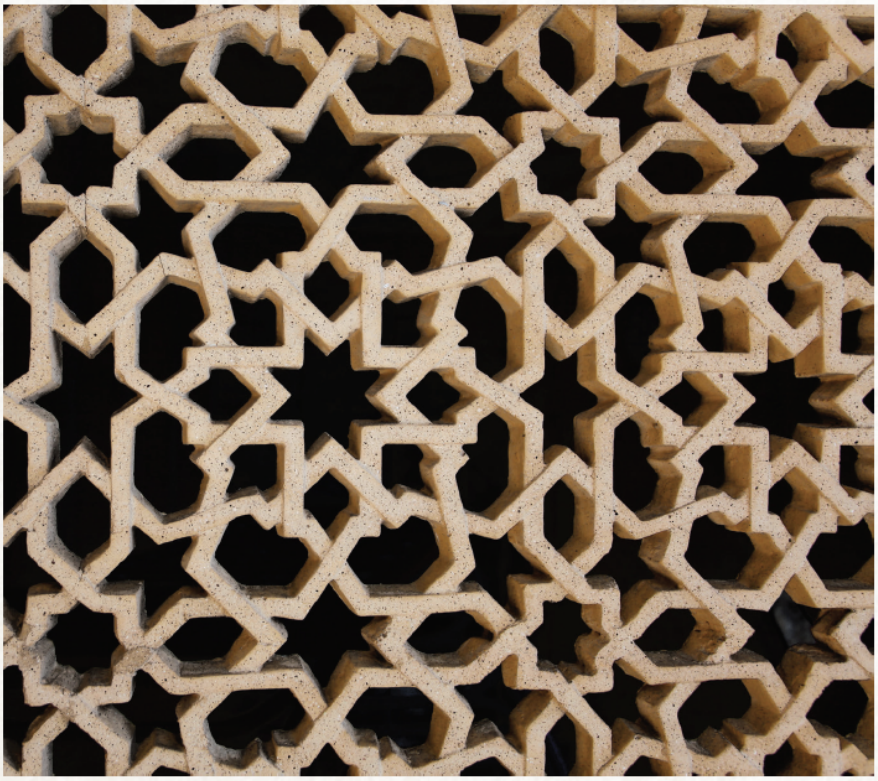
Ömrünün elli iki yılı Emevîler, on sekiz yılı Abbâsîler döneminde geçen Ebû Hanîfe, Emevî Halîfesi Abdülmelik b. Mervân'dan (685-705) başlayarak, son halîfe II. Mervân zamânına (744-750) kadar geçen bütün olaylara, hilâfetin Emevîler'den Abbâsîler'e geçişine ve Abbâsî halîfelerinden Ebu'l-Abbas es-Seffâh (750-754) ile Ebû Ca'fer el-Mansûr (754-775) zamânında gelişen olaylara şâhit oldu.

Son halîfe II. Mervân, Irak Vâlisi İbn Hübeyre aracılığıyla Ebû Hanîfe'ye Kûfe kadılığı veya beytülmâl eminliği teklîf etmiş, o bunu her türlü baskıya rağmen kabûl etmeyince de hapsedilmiş ve dövülmüştür.

Halîfe Mansûr, yeni kurulan Bağdat şehrinin kadılığını ona teklîf etmiştir. Kadılığı kabûl etmemiş, bunun sonucu olarak Bağdat'ta hapse atılmış, işkence edilmiş ve dövülmüştür.

Ebû Hanîfe'nin, mânevî üstâdı Ca'fer es-Sâdık (rha) Hazretleri'ni tanıdıktan sonra hayâtında meydana gelen mânevî değişikliği ve onun huzûrunda kavuştuğu yüksek mertebeleri ifâde etmek için: "Lev le's-senetân le-heleke'n-Nu'mân (Son iki yıl olmasaydı, Nûman helâk olurdu.)" dediği rivâyet edilmektedir.

Ebû Hanîfe, Kur'ân ve sünneti rehber edinmiş, zühd ve takvâyı içselleştirmiş, dönemin zâhidleri gibi sultan kapısından uzak durmuş, onurlu bir âlimdir. Kendi el emeğiyle geçinmiş, helâl ve haram konusunda çok

titiz davranmıştır. İlmi ile âmil, sözü özüne uygun, son derece mütevâzı, kanâatkâr, cömert, dürüst, güvenilir, yardımsever, emânete riâyet eden, verâ sâhibi, âbid ve zâhid bir kişiliğe sâhiptir.

Onun ruhsatlar yerine azîmetleri, câizler yerine müstehab ve mendubları tercîh ettiği bilinmektedir. Haram kuşkusu olan şeylerden uzak durduğu, îman-amel farklılığına inanmasına rağmen, amelleri îfâ etmeye çok düşkün olduğu, fıkıh öğretisinde asgarî geçerlilik ölçüleri belirlemeye odaklanırken, amelleri uygulamada sünneti esas aldığı bilinmektedir.

Rivâyet edilir ki, Kûfe etrâfındaki Araplar'ı yağma etmişler ve bunlara âit koyunları çarşı-pazarda satmışlar, dolayısıyla bu koyunlar o civarda yayılmış. Bunun üzerine Ebû Hanîfe Hazretleri bir koyunun ömrünü sormuş, "ancak yedi sene yaşar" demişler. Bundan sonra Ebû Hanîfe bu koyunlardan birine rastlar korkusuyla yedi sene koyun eti yememiştir.

Dört binin üzerinde öğrenci yetiştirdiği, bunlardan kırkının ictihad derecesine ulaştığı rivâyet edilmektedir.

Tabiatı ilâh zanneden, tabiata tapınan (dehrî), tecrübeli, ağzı laf eden ukalâ bir adam çıkar. *"Kim bana meydan okuyacak?"* der.

O sırada genç bir öğrenci olan Ebû Hanîfe *"Ben cevap veririm."* diye ona haber gönderir.

Tartışma günü insanlar toplanır, adam da yüksek ve gösterişli tahtına kurulur. Beklerler. Ama Ebû Hanîfe bir müddet gecikir. Nehrin kıyısında bekleyenler sıkılır. Neden sonra Ebû Hanîfe gelir. İnkârcı bu adam ona sorar:

"Neden geciktin?"

Ebû Hanîfe onun anlayacağı bir örnekle şöyle anlatır:

"Ben geldiğimde nehir kabarmıştı. Karşıya geçemedim. Ormandaki ağaçlar yerlerinden koptu, bir araya geldi, kalın bir ip geldi ve onları sal yaptı. Nehre kondu. Ben de binip geldim. Onun için geciktim."

Adam der ki:

"Bu nasıl olabilir? Bizimle alay mı ediyorsun?"

Ebû Hanîfe ona cevap verir:

"Bu kâinât kendi kendine tesâdüfen oldu diyorsun da, bu ağaçlar niye kendi kendine bir araya gelip sal olamasın? O halde sen, kendinle çelişiyorsun. Bu koca âlemin bir yaratıcısı var. O da Allah'tır (cc)."

Adam susar. Hiddetlenir. *"Peki senin Rabbin şu anda ne yapıyor?"* der.

Ebû Hanîfe adama doğru yürür ve şöyle der:

"Oturduğun şu kürsüden bir in, sana anlatayım."

Adam iner. Ebû Hanîfe kürsüye çıkar oturur. Ayaktaki adama şöyle der:

"Allah senin gibi bir akılsızı buradan indirdi, benim gibi birini de buraya oturttu."

Adam mahcup bir şekilde orayı terk eder.

İmâm-ı Âzam'ın oğlu Hammâd'a verdiği altın değerindeki nasîhatleri, kulaklara küpe olacak mâhiyettedir:

1. *Bütün günahlardan sakınmalı ve takvâ sâhibi olmalısın,*

2. *Dâimâ ilmi arayarak, cehâletten kurtulmaya çalışmalısın,*

3. *Din ve dünyâ için muhtaç olduğun kimselerle arkadaşlık yapmalısın,*

4. *Ölmeyecek kadar ve sâdece zarûrî hallerde nefsinin istek ve arzularını yerine getirmelisin,*

5. *Müslümanlara veya zimmîlere düşmanlık ve eziyet etmemelisin,*

6. *Allâh'ın sana verdiğine kanâat etmelisin,*

7. *İnsanlara muhtaç olmamak için çalışmalısın,*

8. *Seni ilgilendirmeyen işlerle meşgûl olmamalısın,*

9. *Hiç kimseyi kendinden küçük görmemelisin,*

10. *İnsanları selâmlamalı; onlara tatlı söz söylemeli; iyilik yapanları sevmeli, kötülük yapanlarla iyi geçinmeye çalışmalısın,*

11. *Allâh'ı çok zikretmeli ve Rasûlullâh'a da çok salavât getirmelisin,*

12. *Peygamber Efendimiz'in her zaman okuduğu ve bütün istiğfarların efendisi diye adlandırdığı şu istiğfâr duâsını her zaman okumalısın:*

"Ey Allâh'ım!.. Sen benim Rabbimsin. Senden başka ilâh yoktur. Beni sen yarattın ve ben de senin kulunum. Gücümün yettiği kadar sana verdiğim ahd ve vaadim üzerindeyim, yaptıklarımın kötülüklerinden sana sığınırım. Bana verdiğin ve üzerimde tamamladığın nîmetlerini ikrâr ediyorum. Günahlarımı da ikrâr ediyorum. Beni bağışla çünkü senden başka günahları bağışlayacak kimse yoktur." (Buhârî, Daavât:2/16)

Her kim bunu gece uyumadan önce söylerse, o gece öldüğü zaman cennete girer. Her kim bunu gündüz söylerse, o gün içinde ölürse cennete girer.

13. *Her gün Kur'ân-ı Kerîm('den) okumalısın. Sevâbını Peygamber'e, baba ve annene ve bütün Müslümanlara bağışlamalısın.*

14. *Düşmanlarından fazla, dostlarından kendini korumalısın. Zamânımız fesad ve fitnenin yığın hâline geldiği zamandır. Düşmanın, dostundan istifâde etmektedir.*

15. *Yolunu, gidişâtını, düşüncelerini ve bütün sırlarını gizlemelisin. Güvenmediğin kimselerle fazla sohbet etmemelisin,*

16. *Komşuna iyilik yapmalısın ve sakın ola ki onu rahatsız etmeyesin,*

17. *Cehâlet ve sapıklıkla dolu olan kimselerin mezhebinden uzaklaşmalısın. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mezhebine dört elle sarılıp, ona göre amel etmelisin,*

18. *Kazancın helâl olsun. Her işte niyetin dâimâ hâlis ve samîmî olsun,*

19. *Beş yüz bin hadîs-i şerîf içerisinden seçtiğim şu beşini, hayâtın için vazgeçilmez birer düstûr olarak kabûl etmelisin:*

"Ameller ancak niyetledir. Her insana, ancak yaptığı niyetinin karşılığı vardır." (Buhârî, Îman:41)

"Müslümanın güzelliklerinden biri de kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesidir." (Tirmizî, Zühd:11)

"Sizden biriniz kendisi için sevdiğini, başkaları için de sevmedikçe îmânı kemâle ermez." (Buhârî, Îman:6)

"Helâl de belirlidir. Haram da belirlidir. Aralarında bâzı şüpheli durumlar vardır. Bu şüpheleri insanların çoğu bilmez. Kim şüphelerden uzaklaşırsa

nâmusunu ve dînini korumuş olur. Şüphelere düşen kimse ise harâma düşmüş olur. Bir korunun etrâfında sürüsünü otlatan çoban gibi ki o dâimâ koruya girmekten şüphelenir ve sürüsünü korur. Her pâdişâhın bir korusu vardır. Allâh'ın korusu da haramlardır. İnsanın vücûdunda bir et parçası vardır. Eğer bu iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Şâyet o kötü olursa, bütün vücut kötü olur. İyi bilin ki o da kalptir." (Buhârî, Îman:39)

"Hakîkî Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden rahatsız olmadığı kimsedir." (Buhârî, Îman:4)

20. *Allah hakkında iyi niyetli ve iyi düşünceli olmalısın. Korku ile ümit arasında yaşamalısın. Allâh'ın azâbından korktuğun gibi, O'nun rahmetinden de sakın ümîdini kesmemelisin.*

Yezîd b. Harun, Ebû Hanîfe hakkında şunları söylemiştir:

"Ebû Hanîfe'den daha âlim, daha zâhid ve daha takvâ sâhibi bir kimse görmedim. Bir kimse Ebû Hanîfe gibi takvâ sâhibi olmadıkça bir kimseye fetvâ vermek helâl olmaz... Bir zamanlar Ebû Hanîfe'nin, bir evin civârında güneşin sıcağı altında beklediğini gördüm. Kendisine:

-Niçin duvarın gölgesine girmeyip, güneşin sıcağı altında duruyorsun? diye sorunca O:

-Bu evin sâhibinde bir miktar alacağım vardır, eğer evin gölgesinde gölgelenirsem, bir menfaat elde etmek düşüncesi akla gelebilir korkusuyla gölgelenmiyorum, çünkü bunun fâiz olmasından korkuyorum. cevâbını verdi."

Ondan geriye şu değerli eserleri kalmıştır:

1. *el-Musned:* Talebeleri tarafından Ebû Hanîfe'den rivâyet edilen hadisleri ihtivâ eden bir eserdir.

2. *el-Fıkhu'l-ekber:* Ehl-i sünnet'in akâide dâir görüşlerini özetlediği eseridir.

3. *el-Fıkhu'l-ebsat:* Akâidle ilgili olup, oğlu Hammâd ile talebeleri Ebû Yûsuf ve Ebû Mutî' el-Belhî tarafından rivâyet edilen eseridir.

4. *el-'Âlim ve'l-mute'allim:* İtikad ve kelâma dâir görüşlerinin, soru soran (el-mute'allim) ve cevap veren (el-'âlim) şeklinde kurgulandığı eseridir.

5. *er-Risâle:* Basra Kadısı Osman el-Bettî'ye hitâben yazdığı bu eserinde, akâid konularında kendisine yöneltilen bazı itham ve iddialara cevap vermektedir.

6. *el-Vasiyye:* Arkadaşlarına/dostlarına İslâm'ın esaslarına ilişkin yaptığı tavsiyeleri içermektedir.

7. *el-Kasîdetu'n-Nu'mâniyye:* Hz. Peygamber (sav) Efendimiz için yazdığı na'tıdır.

Bu kıymetli eserleri mîras bırakan İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Hazretleri hicrî 150 yılının Şaban ayında (Eylül 767) Bağdat'ta vefât etti. Zehirlenerek öldürüldüğü ve hapisten cenâzesinin çıktığı da söylenir. Kabri bugün Bağdat'ta kendisine nisbetle A'zamiyye diye anılan mahaldedir.

Rabbim yollarından bizleri ayırmasın. Âmîn...

Kaynaklar:

Kemal Pilavoğlu, Büyük İmam Ebu Hanife, Ankara 1951.

Mevlânâ Muhammed Rebhamî, Riyâdün Nâsıhîn (Müslümanlara Nasihat), Tercüme: A. Faruk Meyan, İstanbul, 1979.

Hasan Burkay, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri, Ankara 1994, s.96-107.

Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", TDVİA, X, 131-138.

Ahmet Kartal-Hilmi Özden (Haz.), Devirleri Aydınlatan Meşale İmâm-ı A'zam, Eskişehir 2015.

Mürteza Bedir, Ebu Hanife, İstanbul 2018.

Ali Duman (Ed.), Çağları Aşan Bilge İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe, İstanbul 2019.